

Comentaris a la circulació monetària a Vieille-Toulouse

L. VILLARONGA

Fa cent anys que Blanchet, en la seva important obra,¹ ens parlava de les monedes trobades a Vieille-Toulouse (Llenguadoc), a cinc quilòmetres de Tolosa de Llenguadoc, en el lloc conegut com «La Planha» a la dreta del riu Garona, prop de la seva confluència amb l'Arièja, que, segons Julien,² era el gran *oppidum* dels tolosates. La seva situació dominava la plana del que més tard seria Tolosa de Llenguadoc.

Blanchet pogué estudiar una gran quantitat de monedes d'aquella procedència pertanyents a la col·lecció de M. Azemar de Toulouse. Labrousse³ tornà a l'estudi de les monedes d'Azemar, però no fou fins que nosaltres, amb l'ajuda de George Savès,⁴ poguérem redactar el catàleg de les monedes trobades a Vieille-Toulouse. Les monedes estudiades pertanyien a Savès, que havia adquirit la col·lecció Azemar, la de Th. De Senin, la de Fabre i altres més petites de les quals no especifica el nom.

Amb aquestes monedes de bronze, un total de 778, farem un quadre establint uns grups per emissions:

1. A. BLANCHET, *Traité des Monnaies Gauloises*, París, 1905, 2 vol.

2. Leon JULIEN, «Le grand oppidum des Tolosates», *Comptes rendus de la Academie des Inscriptions et Belles Arts*, 1901, p. 518.

3. M. LABROUSE, «Monnaies gauloises de la collection Azema au Musée de Vieille-Toulouse», *Pallas*, (Tolosa de Llenguadoc), vol. IX, (1960), 178-217.

4. G. SAVÈS, L. VILLARONGA, «Les monnaies de la Péninsule Ibérique trouvées en France dans la Région Midi-Pyrénées», *Acta Numismática*, núm. V (1975), p. 91-135; núm. VI (1976), p. 107-130; núm. VII (1977), p. 182-186; núm. VIII (1978), p. 28-45; núm. IX (1979), p. 65-84.

Gàl·lia, no de la regió estudiada.

Massàlia

Roma

Narbonesa

Monedes de l'est de l'Erau

Monedes de l'oest de l'Erau

Vieille-Toulouse

Ibèric català

Ibèric del nord

Ebusus

Ulterior

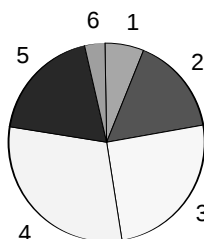
Monedes gregues

	N	%	Σ	%	Σ	%
GÀL·LIA						
Sociates	5	0,64				
Cadurques	2	0,26				
Petrocores	6	0,77				
Carnutes	5	0,64				
Sesiones	1	0,13				
Biruriges Cubi	9	1,16				
Volcae Arec	10	1,28				
Pictones	4	0,51				
Arvernes	2	0,26				
Segusianus	1	0,13				
Tatinus	1	0,13				
Eduens	1	0,13				
Leuci	1	0,13	48	6,17	48	6,17
MASSÀLIA	125	16,07	125	16,07	12,5	16,0
ROMA	134	17,22	134	17,22		
NARBONESA						
Nimes	27	3,47				
Lugdunum	25	3,21				
Vienne	7	0,90				
Anipolis	1	0,13				
Cabelio	2	0,26	62	7,97	196	25,19
EST HERAULT						
Longostaletes	62	7,97				
Beterra	3	0,38				
Cabdils gals	9	1,16				
Birikantin	2	0,26	76	9,77		

	N	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%
OEST HERAULT								
Neronken	67	8,61						
Imitacions Neronken	38	4,89						
Imitacions Iltirta	20	2,57	125	16,07				
VIEILLE-TOULOUSE	33	4,24	33	4,24	234	30,08		
IBÈRIC CATALÀ								
Untikesken	43	5,52						
Emporia	7	0,90						
Laiesken	1	0,13						
Ilturo	5	0,64						
Lauro	1	0,13						
Baitolo	1	0,13						
Iltirkesken	9	1,16						
Kese	26	3,34						
Eso	1	0,13						
Iltirta	13	1,67						
Ilerda	1	0,13	108	13,88				
IBÈRIC NORD								
Kelse	4	0,51						
Saltuie	1	0,13						
Bolskan	5	0,64						
Sekia	2	0,26						
Iaka	1	0,13						
Sekaisa	2	0,25						
Bilbilis	1	0,13						
Usamus	1	0,13						
Oilaunes	1	0,13						
Sekobirikes	1	0,13						
Uarakos	1	0,13	20	2,57				
EBUSUS	16	2,06	16	2,06				
ULTERIOR								
Gadir	1	0,13						
Obulco	3	0,38						
Iliberis	1	0,13						
Tipus espiga	1	0,13	6	0,77	150	19,28		
GREGUES								
Cartago	1	0,13						
Numídia	8	1,03						
Altres	16	2,05	25	3,21	25	3,2	778	100

	N	%
En resum:	Nº	%
1. Gal·lia	48	6,17
2. Massalia	125	16,07
3. Roma	196	25,19
4. Llenguadoc	234	30,08
5. Pen. Ibèrica	150	19,28
6. Gregues	25	3,21
Total	778	100

Procedència en %

Les monedes del Migdia-Llenguadoc, pròpies de Tolosa de Llenguadoc, Narbona i Hérault representen el 30 %. Les altres de Massàlia, Roma i península Ibèrica el 6, 25 i 19 %, presenten un cert equilibri. A Vieille-Toulouse els bronzes amb la T són del 4,2 % i s'hi podrien afegir algunes imitacions.

Podem comparar els nostres resultats amb altres de publicats. Així tenim el de Richard⁵ per a la circulació de les monedes del Llenguadoc-Rosselló, que ens dóna la repartició de les monedes trobades a Ruscino, Mailhac, Ensérune, Murviel, Lattes, Ambrussum i Nages. Per a nosaltres, Lattes hauria d'anar en darrer lloc.

Tenim per a Marsella que els percentatges van del 6 al 71 %. El primer correspon a Ruscino, el lloc més allunyat. El darrer, al més pròxim. Els altres es reparteixen de manera progressiva. Inversament, les monedes hispàniques van del 47 % per a Ruscino al 1 % per a Lattes; les altres es reparteixen de manera progressiva.

Per a les monedes romanes, hi ha un grup amb un percentatge alt, del 17 al 35 % per a Ruscino, Mailhac i Ensérune. El altres llocs no arriben al 6 %. O sigui, es formen dos grups separats, l'alt a prop de Narbona.

5. J.-C. RICHARD, «La circulation des monnaies preaugustennes en Languedoc-Roussillon», a *Simposium Numismàtic de Barcelona*, vol. II, Barcelona, 1979, p. 46-48 i 170-171.

Les monedes del país, que anomenen regionals, ens estimem més anomenar-les del Migdia-Llenguadoc i presenten un cert equilibri entre el 20 i el 37 %.

En un altre treball, Richard⁶ presenta la circulació al sud de la Gàl·lia establint tres zones models: dreta del Roine, esquerra del Roine i dreta de la Garona. El percentatge és alt per a Massàlia en la majoria dels llocs, excepte en els allunyats, Ruscino i Vieille-Toulouse. El de les hispàniques, alt per Ruscino i moderats per als llocs allunyats de la península Ibèrica. Per als de la vora dreta de la Garona, dóna per a Vieille-Toulouse les dades de Savès-Villaronga i Labrouse, anàlogues a les que presentem.

En un altre treball, Huygonet,⁷ en ser tridimensional, només té en compte la procedència de tres classes de monedes: Massàlia, hispàniques i regional.

Per a les monedes de Marsella, trobem el mateix repartiment, molt alt per als llocs propers a Marsella i baix per als llunyans, inversament per a les monedes hispàniques. Per tant, la circulació de les monedes de Marsella i les hispàniques és inversament proporcional.

Per a les regionals, quasi zero per a Marsella i Emporion; per als altres llocs, un ventall de percentatges entre el 13 i el 52 %, amb un promig del 37 %.

Per a la nostra mostra de Vieille-Toulouse reduïda a tres procedències, els resultats són similars.

	Nombre de monedes	percentatges
Marsella	125	22,4 %
Hispàniques	150	27 %
Regional	282	50,6 %

Mailhac i Ensérune tenen la composició més semblant a la de Vieille-Toulouse, tant en la nostra mostra com en la de Huygonet, que pren les dades de Richard.

En conclusió, la distribució de les monedes trobades a Vieille-Toulouse segueix un model d'acord amb les dades estudiades a altres llocs.

IMITACIONS DE NERONKEN

De l'estudi de les monedes trobades a Vieille-Toulouse de la col·lecció Savès i les del Museu Puig de Perpinyà, se'ns obriren els ulls i férem una seqüència dels encunyats de les monedes d'imitació, partint del seu origen.

6. J.-C. RICHARD, «Les monnaies indigènes de la Gaule méridionale, acquisitions récentes et problèmes», a *Actes 9 Congrès International de Numismatique, Berne, 1979*, Louvain-la-Neuve, 1982, p. 641-650.

7. J.-L. HYGONET, «Un exemple d'emploi d'un modèle statistique multidimensionnel en matière de numismatique antique», *Acta Numismatique*, núm. 12 (1982), p. 31-51.

Arribàrem a conclusions definitives i establírem unes taules amb les monedes en què es veu de manera gràfica l'evolució. Presentem les dues làmines sobre les quals comentarem la nostra interpretació i deduccions.⁸

A la làmina de les imitacions de Neronken veiem que d'una moneda normal de Neronken es passa a la primera sèrie d'imitacions, la qual presenta modificacions en la llegenda: en general, la N de davant passa a ser una L.

La segona sèrie pren a l'anvers un cap viril i, en una tercera combinació, el revers és un genet amb palma i la llegenda N M Y, revers que també trobem amb l'anvers normal de Neronken.

En una quarta sèrie, el cap viril es presenta amb el revers d'un genet llancer i la llegenda ibèrica EKANA. Després segueixen altres imitacions variades i tosques.

IMITACIONS D'ILTIRKESKEN I ILTIRTA

Pel que fa a les imitacions d'Iltirkesken i Ilktirta presentem la segona làmina. A l'esquerra va una moneda normal de Iltirkesken, la segueix a sota una imitació sense palma i la llegenda incorrecta. A continuació, van unes altres amb palma o sense i llegendes amb restes de la llegenda inicial.

La columna de la dreta s'inicia amb una moneda normal d'Iltirta, seguida per les imitacions, unes amb dofins i altres sense, i la llegenda amb restes de la llegenda correcta.

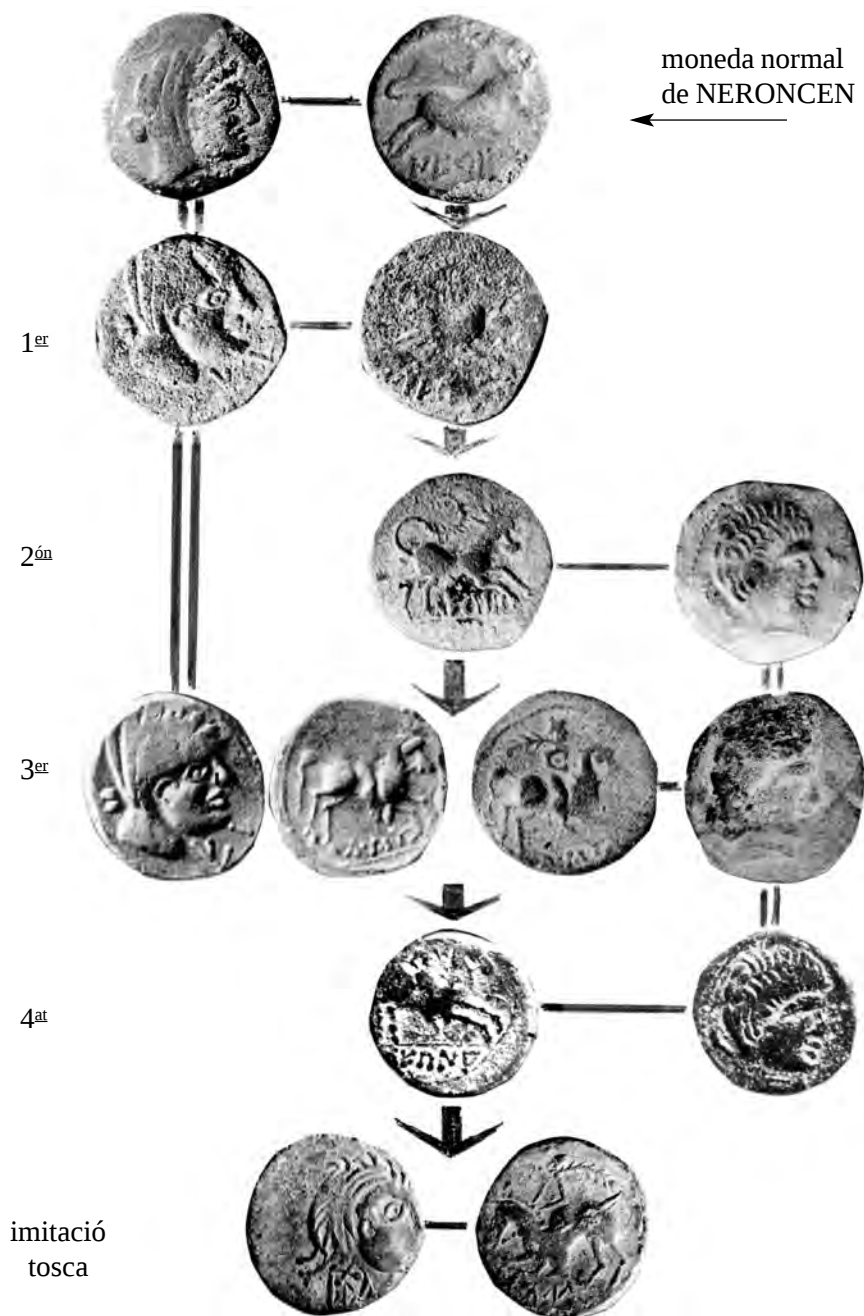
D'aquestes imitacions, les de la segona làmina, abans només eren conegudes quatre monedes en museus: la seva raresa era extraordinària. Ara han estat nombroses les trobades a Vieille-Toulouse.

Sembla que Vieille-Toulouse sigui la cruïlla on s'imiten i encunyen les monedes del Llenguadoc.

Donem un quadre aclaridor de la presència d'aquestes monedes a Vieille-Toulouse:

Monedes de Neronken	67
Imitacions de Neronken	38
Monedes d'Iltirkesken	9
Monedes d'Iltirta	13
Imitacions d'Iltirkesken i Iltirta	20

8. Les làmines de les imitacions foren publicades a G. SAVÈS, L. VILLARONGA, «Les monnaies de la Peninsule Ibérique trouvées en France dans la Region Midi-Pyrénées», *Acta Numismática*, núm. V, (1975), i a L. VILLARONGA, La influència de les monedes ibèriques d'Iltirkesken i Iltirta en el Llenguadoc occidental, *Els pobles preromans dels Pirineus*, 2 Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà, 1976, p. 257-266.

ANÀlisi DE LES MONEDES À LA CROIX TROBADES A VIEILLE-TOULOUSE

Per començar, donem una mostra de les monedes à *la croix* de tipus *cubista* trobades a Vieille-Toulouse.

Les monedes à *la croix* procedents de Vieille-Toulouse provenen de la col·lecció Azemar i es reparteixen entre els següents grups:

À tête cubiste	154 monedes	68,14 %
À tête négroïde	15 monedes	6,63 %
À tête triangulaire	12 monedes	5,30 %
Style flamboyant	7 monedes	3,10 %
Tête boucle de Causé	6 monedes	2,65 %
Type Cuzance	5 monedes	2,21 %
Style Languedocien	5 monedes	2,21 %
Type Goutrens	2 monedes	0,89 %
Type Belvès	2 monedes	0,89 %
Llegenda ibèrica	1 moneda	0,45 %
Diversos	2 monedes	0,89 %
Òbols	10 monedes	4,42 %
Assimilé au sanglier	2 monedes	0,89 %
Assimilé au cheval	3 monedes	1,33 %
Total	226 monedes	

Tantes monedes à *la croix* trobades a Vieille-Toulouse ens feren pensar que podrien provenir d'un tresor escampat pel camp per les feines agrícoles, però la gran quantitat de monedes folrades fa evident que no poden provenir d'un tresor i que devien haver estat llançades en no valer res.

ΜΑΨΟΚΣΣΝ

ΜΑΨΟΧ

MÜNCHEN

HSA

BERLIN

Aquest quadre amb una gran majoria de monedes *cubistes* fa pensar que eren les pròpies del lloc, però resulta que la meitat són folrades.

Sabem que les monedes de plata trobades esporàdicament en un hàbitat en sa majoria són folrades. Tenim els següents casos de denaris romans que ens ho demostren.

	Total	folrades	percentatges
Emporion 1940-79 ⁹	36	15	41 %
Emporion, abans 1936 ¹⁰	29	7	24 %
Emporion, cl. Víctor Català ¹¹	37	16	43 %
Alacant ¹²	14	8	51 %
Vindonissa ¹³	79	7	9 %

Per a les monedes *à la croix* succeeix una cosa semblant:

Vieille-Toulouse, Labrouse ¹⁴	107	55	51 %
Vieille-Toulouse, Labrouse ¹⁵	25	17	66 %
Vieille-Toulouse, Savès, cubiste	155	76	49 %
Vieille-Toulouse, Savès, non cubiste	71	8	11 %

L'ordenació bàsica de les monedes *à la croix* és la del seu pes. Les més antigues pesen entorn dels 3,40 g. Es troben als tresors de la Segona Guerra Púnica a la península Ibèrica i sempre presenten el cospell rodó. Corresponen al grup *Lanquedocien* de Savès.

Vénen després les de pes baix, entorn als 2,40 g, de les quals mai se n'ha trobat cap a la Península.

És evident que la moneda pròpia de Vieille-Toulouse és la del tipus *Cubiste*, per Savès amb el 78,1 %. Els altres grups presenten percentatges petits.

D'aquest grup *Cubiste*, Savès, en el seu llibre, en fa dues subdivisions: els números 38 a 71 de mitjana de pes de 3,34 g i l'altre de l'1 a 37, de mitjana de 2,61 g. El seu criteri era contrari a la realitat: per a ell, les monedes de pes alt eren les més modernes. Per a nosaltres, a Vieille-Toulouse s'inicia l'emissió de moneda de

9. E. RIPOLL, J.M. NUIX i L. VILLARONGA, «Consecuencias del estudio estadístico de las monedas halladas en las excavaciones de Emporion», *Studien zu Fundmünzen der antike*, Berlín, 1979.

10. P. P. RIPOLLÈS, *La circulació monetaria en la Tarraconense Mediterranea*, València, Diputació de València, 1982, p. 176-177.

11. J. MALUQUER DE MOTES, La col·lecció arqueològica Catalina Albert (Víctor Català), I. Monedes de Emporion, de Massàlia y plata romano-republicana halladas en la antigua ciudad griega, *Pyrenae*, núm. 2 (1966), p. 151-164.

12. P. P. RIPOLLÈS, *La circulació monetaria en la Tarraconense Mediterranea*, p. 216-267.

13. C. M. KRAAY, *Die Fundmünzen von Vindonissa*, Berlín, 1952.

14. M. LABROUSE, «Monnaies gauloises de la collection Azéma au Musée de Vieux Toulouse», *Pallas*, p. 178-217.

15. M. LABROUSE, «Monnaies à la croix trouvées à Vieille-Toulouse au cours des fouilles de 1969, 1970 et 1971», *Pallas*, vol. xx, Tolosa de Llenguadoc, 1973, p. 75-104.

pes alt dintre del grup *Cubiste*, que després rebaixa el pes i segueix el gran bloc de l'emissió.

De moment, només veiem el camí metrològic per a la seva ordenació, puix el mètode de l'estil és de difícil aplicació, vist l'estat de conservació de les monedes i la no-coincidència general del cospell i de l'encuny.

Seguim la classificació del llibre de Savès, amb els seus grups d'emissions, d'on prenem les dades per establir els paràmetres estadístics que presentem: N és el nombre de monedes; x, la mitjana de pes; s, la desviació típica, i IC l'interval de confiança de la mitjana.

Tipus *Languedocien*. X1; N = 48; x = 3,47; s = 0,117; IC = 3,43 / 3,50

Monedes trobades a la península Ibèrica.¹⁶ X2; N = 28; x 0 3,51; s = 0,008; IC = 3,48 / 3,55.

Tipus *cubiste* establim dos subgrups, un que comprèn les monedes de pes alt, són del catàleg 38 a 71; X3; N = 34; x = 3,34; s = 0,19; IC = 3,27 / 3,41.

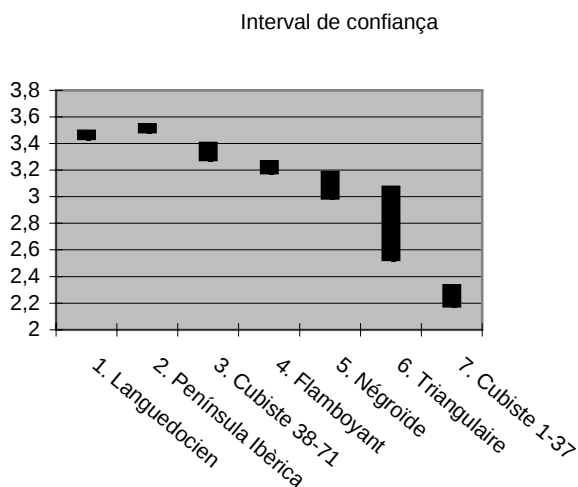
Tipus *flamboyant*. X4; N = 76; x = 3,22; s = 0,22; IC = 3,17 / 3,27.

Tipus *negroïde*. X5; N = 39; x = 3,09; s = 0,327; IC = 2,98 / 3,19.

Tipus *tête triangulaire*. X6; N = 16; x = 2,80; s = 0,528; IC = 2,52 / 3,08.

Tipus *cubiste* lleuger, del catàleg 1 a 37. X7; N = 27; x = 2,67; s = 0,44; IC = 2,50 / 2,85. Si prenem les dades de les monedes trobades a Vieille – Toulouse són quelcom diferents: N = 113; x = 2,26; IC = 2,17 / 2,34. Creiem més rellevants aquestes segones: la mostra és més nombrosa i són les monedes en circulació en el lloc.

Tracem la gràfica dels intervals de confiança:

16. L. LABROUSE, «Les monedes «à la croix» trobades a la península Ibèrica», *Acta Numismàtica*, núm. 20 (2000).

Veiem un progressiu descens de les mitjanes com indiquen els intervals de confiança, partint del patró pesat *Languedocien* i les trobades a la península Ibèrica, seguides de les de pesos propers del tipus *cubiste* pesat i el *flamboyant*. *Négroïde* i *triangulaire* en descens, per arribar a la fi al tipus *cubiste* lleuger.

Arribem a les següents conclusions:

1. Les monedes à *la croix* s'inicien amb un patró de 3,60 g a final del segle III aC. Són batudes sobre cospells rodons. Són les úniques que s'han trobat a la Península.

2. Amb aquest pes alt algunes monedes à *la croix* són batudes a Vieille – Toulouse. Són les *cubistes* de pes alt.

3. Pel seu pes descendent proposem una ordenació dels altres tipus, per l'ordre: «*lamboyant*, *négroïde*, *tête triangulaire* i *cubiste* lleuger.

4. No veiem possible de moment una ordenació per l'estil, principalment per l'estat de conservació, en no ser visible la totalitat de la moneda, ni poder afirmar el contingut dels quadrants.

5. Les emissions de cap *cubiste* obeeixen a dos patrons, que Savès separa bé, però que no ordena degudament. Per a nosaltres, el segon és el primer en tenir el pes més alt. La majoria són cisellades.

6. La gran quantitat de monedes folrades ens fa creure que les recollides a Vieille – Toulouse no formen part de cap tresor i, essent majoritàries, haurien de ser les pròpies del lloc.

7. Geogràficament, les monedes à *la croix* més antigues, les del tipus *Languedocien*, són, per la seva presència als tresors de Béziers, La Loubière i Moussan, batudes a l'Aude i l'Hérault i foren introduïdes a la península Ibèrica en el transcurs de la Segona Guerra Púnica. Les del cap *cubiste* són pròpies dels *Volcae Tectosages* que habiten a la regió de Toulouse, i són emeses primer les de pes alt i després en gran quantitat les de pes baix. Els altres tipus es reparteixen en àrees més perifèriques. Les del tipus *négroïde* pertanyen als *Volcae Arecomiques*, les del cap *triangulaire* als cadurques i les de tipus *flamboyant* als petrocores.

ALTRES REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES, A MÉS DE LES ESPECIFICADES A LES NOTES:

BOUDET R.; DEPEYROT G., «Monnaies gauloises à la croix», *Moneta*, Wetteren, núm. 7, (1977).

G. DEPEYROT, «Le numéraire Celtique. I. La Gaule du Sud-Est». *Moneta*, Wetteren, (2002).

«Le numéraire Celtique. II, La Gaule des monnaies à la croix». *Moneta*, Wetteren, (2002).

- LABROUSE M. «Monnaies grecques, numides, puniques et ibériques de la collection Azéma au Musée du Vieux-Toulouse», *Pallas*, núm. x [1961], p. 69-90.
- «Monnaies des Neroncen trouvées a Vieille-Toulouse», *Narbonne, archéologie et histoire*, [Montpellier][1973], p. 151-159.
- SAVÈS G., *Les monnaies gauloises à la croix et assimilées*, Tolosa de Llenguadoc, 1976.
- SAVÈS G.; VILLARONGA L. «Les monnaies de la Península Ibérica trouvées en France dans la Region Midi-Pyrénées», *Acta Numismàtica*, núm. v, [1975], p. 91-135; núm. vi, [1976], p. 107-130; núm. vii, [1977], p. 182-186; núm. viii [1978], p. 28-45; núm. ix [1979], p. 65-84.